

Dinnyés József életútinterjú

Készítette: Papp Máté

A beszélgetés időpontja: 2015. május 5.

Dinnyés József lassan ötven éve vágott neki saját dalaival és kortárs költők énekelt verseivel az egész magyar nyelvterületet lefedő, évről évre ismétlődő körútjának. Ehhez – Szilágyi Domokos szavaival élve – olyan „hétmérföldes csizma-hit” kell, ami nem évül el akkor sem, ha úgy tűnik, hogy lassan lejár az élőszavú költészet ideje. Vagy még el sem érkezett igazán? Az immáron háromezerre rúgó dalkincs tulajdonosa mögött hiába van már megannyi kilométer és kereszteződés, a számtalan stoppolással és utcazenéléssel töltött nap, a klubokban, kocsmákban, kultúrházakban tartott koncertek, börtönökben és templomokban adott műsorok után ma is ugyanolyan lelkesedéssel indul neki (az első lemezéről kicenzúrázott, „Határtalanul szeretném hazámat” jelszó szellemében) egy-egy utazásnak – a jobb híján Régi Magyarországnak nevezett, szétszabdalt térség fogyatkozó népségű városai és falvai felé. Dinnyés Józseffel Papp Máté beszélgett.

Mikor, milyen körülmények között születtél? Mik voltak az első zenei élményeid?

1948. augusztus 4-én születtem Szegeden, s tulajdonképpen az utolsó apáca beosztású bábák segédkeztek édesanyám mellett a szüléskorban. Aztán augusztus 20-a után szép lassan lejárt a fityulás nővérek ideje, de még sokáig emlegették, hogy az utolsó között voltam, aki ilyesféle bábáskodással jött a világra. Édesanyám nagyon fiatal volt ekkor, tizenhat éves múlt. Édesapám is ifjú ember volt, vasutasként dolgozott Újszegeden, a szőregi forgalmi osztályon. Mi is ott laktunk, de mire az iskolaidőm eljött, már megismertem a költözködés furcsa állomásait. Ebbe beletartozott a kiszombori jelenlét, mert édesanyám szülei ott éltek. Iparosember volt a papa, lakatosként élte az életét a makói járműjavítóban. Nagyon becsülték, hiszen előmunkás volt, ami azt jelenti, hogy művezető, legalábbis a kommunista társadalomban az ilyesmit művezetőfélének mondták.

Sok-sok szabadidőmet töltöttem tehát ott, és ha már zenészként vagyok résztvevője ennek az interjúorozatnak, elmondhatom, hogy első zenei élményeim is itt értek: egy szarvasmarha tülkéből készült kürtnek a megfújásával! Annyiszor volt tüdő- és mellhártyagyulladásom satnya kiskölyök koromban, hogy a papa készített nekem egy tülköt, és onnantól kezdve azt kellett fújnom, hogy erősödjön a tüdőm. A mai napig ebből élek, hogyha akkor nem fújtatok annyit, nem is tudom, most mi lenne velem... Azt mondta a papa, hogy addig fújd, amíg ki nem egyenesedik! Így aztán amikor a kanász vagy a gulyás vitte ki a jószágot a faluból a legelőre, akkor én versenyt fújtam vele a kürtöt, és nagyon élveztem. Ha Lehel még élt volna, akkor valószínű, hogy segédkürtöse lehettem volna három-négy évesen!

Mire iskoláskorú lettem, annyit változott a családi életünk, hogy a két munkahely (édesanyám a könyvtárban dolgozott mint értelmiségi, édesapám pedig ugye a vasútnál mint munkásember) politikai összeférhetlensége miatt egyedül maradtam édesanyámmal meg a húgommal. Az egyedül rossz szó, hiszen hármásban maradtunk, és ettől kezdve egy értelmiségi család életét kezdtük élni, persze az alacsony könyvtárosi fizetés keretein belül. 1956-ban a Takaréktár utcában sortűz dörrent. (Ebben az utcában volt az a kis gyermekkönyvtár is, ahol édesanyám dolgozott). Mi, kisgyermekek ott ténferegünk a forgalomban a szovjet bevonuláskor a rémült könyvtárosok között. A városi tanácsházáról, ahol édesanyám és a munkatársai ebédeltek, beterettek a sokaságot egy hatalmas terembe: az oroszok mindenkit megmotoztak, az ávosok úgyszintén, még minket, gyerekeket is. Hosszú láncon láttam elhurcolni embereket, tankokba ültették be őket... Én akkor nem tudtam, hogy kik azok a bácsik meg nénik, akiket elvittek, de hallatszott az emberek hangján, hogy

búcsúzkodnak tőlük. A felnőttek nagyon jól tudták, hogy az előző években, évtizedekben – akármelyik rendszert vesszük, akár a Rákosi-rendszert, ami akkor volt elmúlóban, akár az előtte való nyilasuralmat, vagy pedig a még előtte fennálló úgynevezett kevert világot, a koalíciós Horthy-korszakot – mindig érheti meglepetés azokat, akik másként gondolkodnak. Én még ezt nem érezhettem abban az időben, hisz gyermekecske voltam, nyolcéves kisfiú.

Később, egy '56-os évforduló alkalmával, a *Szeged* című folyóiratban megjelent egy nagyobb írás arról a bizonyos tanáczházabeli eseményről. Azt írja le a korabeli szemtanú, a későbbi újságíró ebben a hosszú elemzésben, hogy még a kis Dinnyés Józsefet is megmotozták akkor. Döbbenetes, hogy emlékezett erre. Vannak még ehhez hasonló emlékek. Például hogy a házunk előtt egy tank éjszakánként sorozatokat lövöldöz a levegőbe a Vértanúk terénél (amit akkoriban Gizella térnek hívtak), a Hősök kapujánál. Aztán a közúti hídnál volt a Közművelődési Palota, édesanyám későbbi munkahelye: ott megint csak tankok álltak, a híd másik oldalán található Fülöp csárda (amit később Komócsin elvtárs¹ lebontatott, a múltjával együtt) padlására pedig be is aknavetöztek. Egy másik földszinti lakásba megint csak belőttek, állítólag ott valakik fegyveres ténykedést akartak folytatni... Ez mind a szemünk láttára zajlott, és ezt soha nem felejtí el az ember. Persze mindez látszólag semmi ahhoz képest, amit a pesti gyerekek láthattak, vagy a mosonmagyaróváriak, esetleg a salgótarjániak.

A későbbi eszmélkedéseim során ez mind-mind eszembe jutott. Ahogy az is, mikor általános iskolás koromban egyszer csak jöttek iskolatársak a Hortobágyról, akikről kiderült, hogy tudnak írni-olvasni, holott hallottuk, hogy ők a kitelepítésből érkeznek. Kiderült, hogy disznóólakban tanultak... A pedagógusszülők összefogták a kitelepítettek gyermekeit, és míg ők a kényszermunkát végezték, vagy egyáltalán a létfenntartáshoz szükséges tennivalókat elvégezték, ezalatt ők iskolába jártak. Ebbe is beleérezünk iskolásként. Tehát nem igaz, hogy egy gyermek felett a történelem úgy tud elszuhanni, hogy nem érezeti a hatását. Számtalanszor megkérdezték tőlem hivatalos emberek, hogy mi válhatta ki bennem a tartózkodást, ami a szocialista társadalommal szemben alkotásaimon keresztül megmutatkozott. Hát ezek az „apróságok”. Egyébként '56-ban a lakásunk átjáróház volt. Komócsin elvtárs még a saját rokonait is üldözte, és nálunk is bujkált egy Komócsin család. Trogmayer Ottó, a későbbi múzeumigazgató (aki helyreállította az Árpád-emlékcsoportot Ópusztaszeren) még régészként lakott nálunk családjával. Emlékszem, össze volt szalagokkal kötve két fotel, és abban aludt két gyerek fejtől lábíg, az asztalon pedig volt egy ruháskosár, abban aludt az ő legkisebb gyermekük, és így tovább. Ezekben nincs semmiféle zenei élmény, de az a rettentő sok muzsika, amit hallottunk, az nagyon vegyes volt, fegyverropogás és a többi...

A felmenőid között volt esetleg muzsikus?

A családban senki nem zenélt. A nagymamám viszont erdélyi asszonyként sok népdalt ismert. Az ő dalai még mindig itt vannak a fejemben. Édesanyám meg vasalás, mosás, főzés közben dudorászott, mint minden jóra való asszony, ha nincs kivel fecsegni. Én pedig tizenkét-tizenégy éves koromban megelégeltem a húgom iskolai zenei képzését. Ő ugyanis hegedülni tanult, mert zenei általánosba írátták. Olyan a mi családuknak, mint az Örkény-novellában, hogy a hegedűre álló kezű gyermeket beírátták írógépes iskolába, az írógépelésre alkalmas kezű gyereket meg a hegedűiskolába. Így jártunk mi is: én mentem a gyakorlatias fiúiskolába, a húgom pedig meg a zeneiskolába. Mire ő kitanulta azokat a zenei formákat, melyeknek a gyakorlása házi feladatnak volt kiadva, én azt addigra már rég tudtam. Nagyszerű érzés volt,

---

¹Komócsin Mihály (1895–1978) építómunkás, szakszervezeti vezető. Jelentős szerepet töltött be Szeged politikai életében. 1946–1948 között a szakszervezetek Csongrád vármegyei titkára, 1948–1949-ben a köztársaság elnöki hivatal tanácsosa. Ezután visszatért Szegedre, és 1950–1954 között a Városi Tanács pénzügyi osztályvezetője, 1954–1957-ig a szegedi III. kerületi tanács elnöke lett. 1949-től ismét részt vett a szakszervezeti mozgalomban.

amikor hozta haza a jó jegyet, mert nem akadályoztam meg a tudás halmozásában. De az iskolában énekkarosként is mindig részt vettem mindenben, ami nagyon hasznos volt, mert több szólamban énekelhettem, miután átvészelttem a mutálás átmeneti időszakát. Ötödikesként még fent kukorékoltam, és mire hetedik-nyolcadikos lettem, bariton és tenor közötti hangot produkáltam, ami a későbbi hangomnak is majdhogynem az alapja lett. De ez akkor még nem volt tudatos. A felső tagozat előtt több melódiát kifundáltam, és mindig megkérdeztem anyámat, hogy ez minek a dallama, valamire hasonlít-e? Persze ő nem hallgatta a rádiót annyit, mint én, mert a könyvtárban nem szólhat rádió. Mondta, hogy ő nem ismeri ezt. Akkor én megnyugodtam, hátha ez egy új dallam, és próbáltam rá szöveget is szerkeszteni. Ekkor már elkezdődtek a tudatos rádióhallgatások is, mert Luxemburgot hallgatni akkoriban például nagy dolog volt.

A Madách utcai általános iskola utolsó fél éve körül kitört a botrány. Egy iskolaújság szerkesztésével úgynevezett szellemi csínynt követtem el, emiatt kirúgtak, és egy másik iskola nyolcadik osztályában fejeztem be a tanulmányaimat, kettes magatartással. Nyilván nem vettek fel utána gimnáziumba, de miután egy könyvtárosnak voltam a gyereke, és mert mindenből jeles voltam, azt mondták, hogy akkor felvesznek egy most induló szakközépiskolába. Aki kitalálta ezt a Rózsa Ferencről elnevezett középiskolát, rajtunk próbálta ki a 3 + 3-as, majd később 4 + 2-es oktatási formát, ami azt jelenti, hogy három napig középiskolás vagy, három napig reszelsz vagy fűrészelsz, vagy árkot ásol, vagy valami marhaságot csinálsz. Aztán két-három hónap múlva kiderült, hogy ennek semmi értelme, akkor 4 + 2-es rendszer lett belőle. Olyan folyosón volt a tantermünk, ahol mi voltunk, elsősök, illetve egy negyedikes osztály. Később kiderült, hogy a negyedik osztályos diákok majdnem olyan típusúak voltak, mint mi: valakinek nem volt édesapja az ötvenes évek utántól, mint nekem, vagy '56 után a családjukból börtönbe került valaki, vagy voltak olyanok is, akiknek a szülei vidékiek voltak, kuláklistára kerültek.

A zenei pályám itt nagyot változott, mert zeneiskolába kezdtem járni magánúton. Bementem nyolcadikos koromban a Zászló utcai zeneiskolába, hogy szeretnék megtanulni bőgőzni, mert én basszusgitáros vagy valami ilyesmi szeretnék lenni. Ehhez hozzájött, hogy gyerekszínjátzóként részt vettem a Szegedi Nemzeti Színház néhány előadásában, többek között a *Pál utcai fiúk*ban. De ott voltam akkor is, amikor jöttek az úgynevezett könnyűzenei műsorok. Be tudtam menni a színházba bármikor, hiszen bennfentes voltam, hogy így mondjam. Láttam egy nyugatnémetnek mondott dzsesszzongoristát, akitől három méterre voltam, mert elől ültem, a bal oldalon, bármi volt a színpadon a *Marica grófnőtől* kezdve *A nyugat lányáig* bármilyen marhaság. Szóval ott volt ez a zongorista, és miközben zongorázott, egy basszusfutamat bűgött a szájával, az ellenpontokat dúdolta. Ez nekem annyira szimpatikus volt, hogy önkéntelenül elkezdtem figyelni a bőgő ellenpontozását. Később, ahogy a Luxemburgot hallgattam, vagy a Szabad Európát, többek közt az akkori *Teenager Party*², mindig a basszusgitárt figyeltem. De mivel kis bőgő nem volt, én pedig nem voltam nagynövésű – egy jó fejvel kisebb voltam mindenkinél –, egy kis széken kellett állnom, hogy elérjem a bőgő nyakát, főleg hogyha hangolni kellett. Örömmel próbálgattam a különböző technikákat és pengetési módokat. Voltak házi feladatok is: kis kottás lapra írogattam fel a pöttyöket, és ha végeztem, vittem is a zeneiskolába.

Egyszer odajött hozzám egy fiatalember, egy negyedikes gimnazista, akit a folyosóról ismertem, és megkérdezte, hogy mit csinálok. Hát, mondom, leckét írok. Nézte a klasszikus kottafüzetet, aztán átvitt egy másik tanterembe. Az ottani zongorán olyan dzsesszakkordokat mutatott, hogy leestem a székről. Abban az időben indult az akkor még November 7-éről elnevezett kultúrházban (ma már tisztességes névadója van az épületnek, Bálint Sándor) a

---

²A Szabad Európa Rádió egyik legnépszerűbb műsora az 1959 májusában induló *Teenager Party* volt, amelyet Cseke László, azaz Ekecs Géza szerkesztett. Ebben hallhatták először a magyar fiatalok a rock és a beat világsztárjait: Chuck Berryt, Elvis Presleyt, Cliff Richardot, a Beatlest vagy a Rolling Stonest.

helyi D+C (Dixieland and Cool) együttes. Orvostanhallgatók voltak a fiúk, akik egy dzsessziskolát is elindítottak. Dzsessztörténeti előadásokat tartottak, amelyeken a ragtime-tól a bebopon át egészen a cool jazzig végigvitték a stílus történetét. Én ezt tizenöt évesen végighallgattam. Megint csak az első sorban ültem, mert az a zeneiskolás zongoristasrác elrángott, és ez valami csodálatos volt.

Melyek voltak az első saját zenei próbálkozásaid? A beatkorszak minden bizonnyal magával sodort...

Az egyik nyári szünet alkalmával mi is megcsináltuk az első saját zenekarunkat egy hegedülni kiválóan tudó sráccal, Szögi Bélával, aki Shadows-mániás volt. Ez volt a Pincelakók nevű szörnyetegség. Egy ritmusgitáros és egy dobos mellett én voltam a basszusgitáros. Pincében próbáltunk természetesen, de nem lett belőlünk semmi, mert kellett volna ilyen-olyan felszerelés, erősítés. Mire másodikos gimnazista lettem, már kitaláltak a városban több zenekart is: ilyen volt például a Móra együttes, ami a Móra Ferenc Kultúrház zenekaraként működött, aztán volt a Kristály együttes, no meg a Sárgainges zenekar, akik később Fortuna néven még a *Ki mit tud*-ig³ is eljutottak (ők kísérték Mary Zsuzsit is először ott), plusz a D+C-ből kivált néhány muzsikus, és megalakították a Beatnik együttest. Ebben az elsősorban angolszász zenét játszó kicsi világban Vági Laci, Márta Jancsi, Lukács Peti és én kitaláltuk az Angyalok nevű együttest. Laci nagyon tudott kamu angolul énekelni, és ez óriási élmény volt számomra; úgy el tudta énekelni a Rolling Stones-dalokat, meg a Kinkseket, hogy azt hittem, az eredetit hallom. Lukács Peti az akkori időkhöz képest elég jól beszélt angolul, és mindig kicsúfolt bennünket, hogy mit örülünk ennek a marhaságnak, meg mondta, hogy Dinnye, neked van igazad, írjunk inkább magyar szövegeket. Elkezdtem magyarul írni mindenfélét. Igen ám, csak rettenetesen izgatottak voltunk, hogy hogyan lesz tovább. Hiszen megint nincs pénzünk hangfalakra, egyebekre. De valahogy eljutott a hírünk a szomszédba, azaz Szabadkára, Újvidékre.

Ekkor már enyhült annyit a határforgalom, hogy miután ott laktunk a közelben, továbbengedtek, még ha el is kezdtek igazoltatni, hogy mit keresünk a határzónában. Volt egy húszforintos határátlépő, egy tizenöt kilométeres körzetben, öt napig érvényes útlevélféle. Két nap alatt meg lehetett kapni, és át lehetett menni Szabadkára, Palicsra szegediként, és ott lehetett marhászkodni, fürdeni, aztán este hazajönni. Ez nekünk hasznos volt, mert megvettük a Jugoton Lemezkiadó Decca-másolatú bakelitjeit, és hoztuk haza a korai Tom Jones- és Beatles-lemezeket, dzsesszalbumokat, amikre itthon nagyon nagy kereslet volt. Ott meg fillérékért adták, a kutyának nem kellett, mert mindenki a popzenét és az akkori népzene akarta hallani szerbül vagy magyarul. Nyilván én könyveket is hoztam magammal, hiszen az ottani magyar költészet akkoriban óriási volt. Persze jöttek a haverok is Délvidékről hozzánk, és meghallgattak bennünket, aztán meghívtak egy újvidéki és egy szabadkai koncertre, ahol marha nagy sikerünk volt. Először is magyarul énekeltünk magyar nemzetiségűeknek, hát ez igazi nóvum volt. Újvidéken a vállán vitte körbe a közönség az énekesünket, Vági Lacit. A jugoszláv *Bravónak* megfelelő ottani magazin a címlapon hozott bennünket. Hát persze itthon kaptuk a dá-dát...

Közben kétségeim támadtak a dalszövegekkel kapcsolatban, és elhatároztam, hogy megkeresek néhány szegedi költőt, hiszen ismertem Petri Csathó Ferit,⁴ és a közönség

---

³A *Ki mit tud?* a Magyar Televízió kulturális tehetségkutató műsora volt, amely 1962 és 1996 között összesen tíz adássorozatot ért meg. Az első előadások rendezője Pauló Lajos, műsorvezetője Horváth Győző, Megyeri Károly, később Antal Imre, Horvát János, majd Gálvölgyi János volt.

⁴Petri Csathó Ferenc (1945–1997) költő, újságíró, szerkesztő. Életében egyetlen verseskönyve jelent meg, a *III vers* ötvenéves korában, két évvel a halála előtt Szegeden, magánkiadásban, barátai összefogásának eredményeképp.

soraiból még jó pár költőt, hiszen egyetemi bulikon is játszottunk. Megkértem Veress Miklós⁵ író, meg Paál Istvánt,⁶ az Egyetemi Színpad rendezőjét, hogy próbáljanak nekünk javaslatokat adni. Paál Isti afféle színpadi menedzserfélének kértük fel. Veressel a Virág cukrászda teraszán találkoztunk, átnézte a szövegeimet, és azt mondta, hogy ebből ezt lehetne írni, emeből meg ezt; aztán hozott mellé még kettőt vagy hármat a saját írásaiból, hogy ezek olyanok, hogy elférnek melléjük. Elmondta, hogy mi a belső ritmus, megtanított a prozódia és a központozás szabályaira, tehát verstani leckéket adott, ami nem egy életre igazított el, de az első tíz-húsz fontos lépésemet ki tudtam azonnal javítani, és attól kezdve ugyanezeket a hibákat nem követtem el. Az első szerzői estünk egy elég tekintélyes program volt, a Szegedi Újságíró Klubban, *Halljátok emberek* címmel. A helyi kritika azt írta, hogy a dalaink Viszockij, Brecht és Bulat Okudzsa műveire hasonlítanak, vagyis inkább az úgynevezett énekbeszédhez állnak közel, nem a rockzenéhez. Igen ám, de a dobost és a ritmusgitárost behívták katonának, a szólógitáros megnősült, én meg ott álltam baromi tehetségesen egy rohadt szép repertoárral meg a nagy semmivel. Merthogy az égvilágon semmim nem volt a csupasz nadrágomon kívül.

Mihez kezdél?

1966-ban vagyunk, az Angyalok élete ezzel a fordulattal befejeződött. Újabb zenekart nem akartam csinálni Szegeden, kimentem hát az országútra egy szál gitárral, és körülbelül harminc dallal. Az első autóstoppos állomás Kecskemét volt, itt rakott ki a fuvarosom. Törtem a fejem, hogy most mi lesz. Egy épület előtt álltam, ahonnan dzsesszes zongoraszó hallatszott, egy trombita próbálgatott valami melódiát, meg egy dobos ütött valami kis ritmust. Bementem; egy fegyver nélküli katona állt a kapuban, látta, hogy gitár van nálam, így hát beengedett. Egy ideig hallgattam a vendéglői környezetben gyakorló zenészeket, aztán szóba elegyedtem néhány idősebb sráccal közülük, akik, mint kiderült, este fognak fellépni. Játshatnék néhány dalt a szünetben? – kérdeztem. Mutattam két szakaszt egyik-másik dalból, talán egy Bob Dylan-szám is előkerült. Azt mondták, hogy jól van öcsi, maradjál estére. Mit kérsz érte? Hát, mondom, egy vacsorát meg valami szállást. Jött a szünet, elcsendesedtek a teremben, megálltam a zongora mellett, és elénekeltam vagy nyolc-tíz dalt. Megtapsolták illedelmesen. Utána mondtam, hogy nem idevalósi vagyok, lehetne-e esetleg valahol aludni? Jelentkeztek is az egyik asztaltól, és mondták, hogy nálunk alhatsz, de akkor még játszanod kell! A következő szünetben megint játszottam valamit. Reggel szépen elköszöntem attól a háztól, és azóta is, ha arra járok, rám köszönnek.

Ezután Budapestig vitt az autó, ahol hasonlóképpen ment a kapcsolatfelvétel. A Liszt téri könyvklubot találtam meg többek között (most egy California nevű vendéglő van a helyén, amerikai tulajdonossal). Ez a hely a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalatnak volt a KISZ Klubja annak idején. Itt volt a Scampolo együttesnek a törzshelye, Hajnal Gábor volt ott az úgynevezett műsorvezető, vagy szerkesztőféle. Megint felvettem, hogy játszanék a szünetben. Ez esetben egy üveg sör volt a fizetség, s szállás is akadt újfent. Azóta bármikor találkoztam Hajnal Gáborral, mindig visszafizettem neki azt az egy üveg sört. Évek múlva is

---

⁵ Veress Miklós (1942) költő, műfordító, kritikus. A *Délmagyarország* szerkesztője, majd az *Élet és Irodalom* munkatársa. 1975–1981 között a *Mozgó Világ* folyóirat felelős, majd főszerkesztője. 1976 óta az Írószövetség választmányi tagja. 1980 óta a Magyar PEN Club intézőbizottságának tagja. 1988 óta szabadfoglalkozású író.

⁶ Paál István (1942–1998) színházi rendező. Amatőr színházcsinálóként indult pályáján, s az 1970-es, 1980-as évek egyik meghatározó avantgárd színházi rendezője lett. Már egyetemi tanulmányaival párhuzamosan, 1961-től tagja volt a szegedi Egyetemi Színpadnak, amelynek munkáját 1965-től 1974-ig művészeti vezetőként irányította. Ezzel párhuzamosan 1967-től dolgozott a Szegedi Nemzeti Színházban, az 1968/1969-es évadban pedig sűgőként a kaposvári Csiky Gergely Színházban is. 1975-ben a Pécsi Nemzeti Színházhoz szerződött, de egy évad elteltével, 1976-tól már a szolnoki Szigligeti Színház rendezője (1980-tól főrendezője) volt. 1985-ben átszerződött a Veszprémi Petőfi Színházhoz, és ott végezte rendezői munkáját 1996-ig.

ugyanitt játszottam, ugyanebben a klubban. Akkor jelentettem be, 1971-ben, a „daltulajdonossá” válásomat. Elkeveredtem a Károlyi utcai Eötvös Klubba is, ahol az Omega játszott. Ide is bekéredzkedtem. Ott az volt a szokás, hogy az első három sorban ültek azok, akik tényleg csak azért ültek elől, hogy a produkciókat hallgassák, akik meg táncolni akartak, azok mögöttük dobálták magukat. Ha elmentek, mások ültek a helyükre, így kénytelenek voltak engem végighallgatni. Nagy öröm volt számomra, hogy elkezdtek tapsolni, sőt ezek az arcok később is feltűntek mondjuk a Lengyel Klub ifjúsági összejevetelein. Ott találkoztam Oroszi Péterrel, Doleviczényi Miklóssal⁷ is, akik ugyanazt a műfajt képviselték, mint én. Összefutottam Szegedre járó zenészsírcokkal is, Szervánszky Attilával⁸ például, aki Tojás becenévre hallgatott. Zseniális fickó volt, a mai napig az. Ő említette, hogy ha ráérek, ugorjak el a Fővárosi Művelődési Házhoz, ahol Márton Géza és Wilpert Imre a vezető tagjai a magnós klubnak.⁹ 1967 februárjában volt körülbelül, amikor felénekeltem vagy tíz-tizenkét számot néhány ottani srác szalagos magnójára. El voltak tőle ájulva, olyan erővel hatott rájuk ez a stílus. Közben az *Ifjúsági Magazin*ban írt valaki egy nagy cikket, aki hallott engem az Omega-pincében, a Lengyel Klubban vagy az Illés Klubban, fent a Várban.

Hogyan jutottál el az országos hírnevet hozó pol-beat fesztiválos sikerig?

1967 márciusának vége felé a KISZ Művész Együttesében összejöttek nagyon okos emberek, és egy akolba terelték a hozzám hasonló énekeseket: Tolcsvayékat, a Gerilla együttest és a többieket. Mert Maróti János, a Zenetudományi Intézet munkatársa ebben a műfajban találta meg az angolszász gyökerű városi folklórt. Pedig városi folklór Magyarországon proletáriátus nélkül nem lehetséges. Akkorra a paraszti réteg már szét volt zilálva a termelészövetkezetek által, tele voltak a munkásszállók magyar parasztemberekkel (akkoriban úgy mondták: kapaszökevényekkel), és nem volt, aki dolgozzon a földeken. Idős emberek jártak ki a saját földjeikre dolgozni a téeszek uralta világban. Én ezt persze országjárás közben láttam. És akkor ez az ember kitalálja, hogy mi vagyunk a városi folklór... Volt, amelyikünk nevetett ezen, és páran el is határoztuk, hogy inkább folk-beatnek fogjuk hívni ezt a műfajt. Na, most az, hogy a Gerilla együttes ilyen vietnami vásárnapokon¹⁰ muzsikált, az engem egy kissé zavart, de úgy különösebben nem érdekelt, mert én oda úgysem mentem el. Mert ahová én nem megyek, az nincs – mondtam az akkori nagyképűségemből fakadóan. Szóval, úgy alakult, hogy ez a tavasz fordulópontnak ígérkezett, és ekkor valaki örült, nem tudjuk, kicsoda, kitalálta ezt a pol-beat elnevezést. Mindegyikünk rosszul lett, bár a Tolcsvayék eleve ezzel a címkével léptek fel a Bem rakparton. (Én inkább a társadalomhoz intézett leveleknek hívtam a dalaimat.)

Telt, múlt az idő, és elérkezett a KISZ Központi Bizottság VII. kongresszusa. Ekkor megpecsételődött a sorsunk. Kiírtak egy pályázatot „könnyen énekelhető, közéleti tartalmú

---

⁷Doleviczényi Miklós zenész. Kezdetben „protest-énekesként” mutatkozott be, később a legendás Kex zenekar orgonistája lett. A zenekar feloszlása után nem sokkal disszidált, jelenleg is külföldön él.

⁸Szervánszky Attila az egyik leghíresebb magyar lemezlovas, de a beatkorszak elején zenekarozott is, sőt a pol-beat éneklésbe is belekóstolt.

⁹ „Aki ide jár, annak nem kell külföldi rádióadók zeneileg és világnézetileg torz adásait hallgatni” – írta a klubról a *Budapest* című lap 1969-ben. A klub kapcsolatban állt a népszerű Komjáthy-műsorral is, sokszor kisegítve azt legújabb szerzeményeik kölcsönzésével. A Fővárosi Művelődési Ház zenei világa a magnós klub mellett néhány DJ-t is kitermelt. Nemcsak B. Tóth László volt a házban lemezlovas, hanem Keresztes Tibor, alias Cintula is. A magnós klubból indult el egy új találmány is, a diaporáma műsorok. Szerkesztett, diaképekkel kísért zenei műsorokat állítottak össze – Wilpert Imre találmányát aztán a videómagnók elterjedése szorította vissza. Ennek ellenére a magnós klub ma is létezik.

¹⁰ „A *Vietnámi Vásárnap* azt jelentette, hogy több száz egyetemista elvonult valahová társadalmi munkát végezni, s aztán kis kultúrprogram következett, rendszerint vietnamiak is megjelentek, hadd lássuk, vannak olyanok.” (Részlet Vámos Miklós *Protest song* című írásából / *Vasárnap Hírek*, 2015. március 28.)

dalok” megírására, és azoknak fesztiválon való előadására. Ilyen meg olyan díjakat írtak ki, zenekari, valamint kamarazenei vagy szolista kategóriában. Akkor én azt mondtam, hogy na, ez egy nagy marhaság, ebben én nem veszek részt. Mikor az említett magnós klubnak a gazdái egyszerűen megüzenték, hogy beküldték a pályázatra a dalaimat, amiket korábban felvettek. Négy dal jutott be, ebből kettőt elő is adtak a próbaválogatáson. Egészen pontosan kamerapróba volt, mert díszletet találtak ki dalokhoz, fodrászolni kellett a frizurát és egyebek. Az egyik kirostált dal egy Anne Frankról szóló ballada volt, aminek a szövegét Veress Miklóssal együtt találtuk ki. Amikor odamentem a zsűri elnökéhez, a drága jó emlékezetű Major Tamáshoz,¹¹ hogy Tamás bácsi, miért vettétek ki ezt a dalt? Azt mondta, hagyjuk ezt a zsidókérdést, három hete fejeződött be az izraeli–arab háború. Mondom, hát Anne Franknak mi köze az egészhez? Erre csak sokatmondóan legyintett. (Később a *Pajtás* újság, amelynek egy ideig Nagy László is szerkesztője volt, lehozta a dalszöveget.) A másik dal az *Aranyos emberek* című volt, melyben legalább huszonnyolc embertípust sorolok fel, akik elmehetnek a fenébe. Erről meg az volt a zsűri véleménye, hogy én egy személyben nem dönthetem el, hogy milyen típusú emberek nem lehetnek köztünk, mert ettől már csak egy lépés a fasizmus. Mondom, köszönöm szépen, erről igazán nem tehetek, és átírtam a szöveget még aznap délután, hogy de jó, hogy itt vagytok köztünk, ti aranyos emberek!

Két dal maradt: *Az idő elszállt felettünk* és a *Karrier*. Mind a kettő ifjúsági problémát boncolgat: az egyik a bürokrácia, a másik pedig a karrieristák ellen szól. Mind a kettővel elnyertem a második díjat, a legjobb szöveg díját, és a közönségdíjat is. Nem kellett hozzá a feketéket megvédeni, a vietnami bombákat sem kellett leénekelni a repülőgépek aljáról. Gerilláéknak mondtam is, hogy miért nem arról énekeltek, hogy késik a metró Moszkvában, az sokkal hatásosabb, ahhoz legalább van közünk. De hát az, hogy a feketéket verik Amerikában? A cigányokat meg itt verik. Egyetlenegy olyan előadó sem maradt az egész mezőnyből, aki azt a plebejus magatartást képviselte volna, amit én megköveteltem ettől a műfajtól. Tehát megint bebizonyosodott a szocialista kultúrának, a kritikai realizmusnak a csődje; megbukott a politikai dal, és ezért nem született meg igazán a műfaj sem. Mert hogyha a kritika megmutatja a felszín és nem mondja meg, hogy miért következett be az a bizonyos, szóban forgó visszaélés, akkor nincs sok értelme az egésznek. Miért szegényednek el az emberek? Mert nincs munka. És miért nincs munka? Bezárták a gyárakat? De kik zárták be a gyárakat? Na, ezt már nem szabadott megkérdezni. Ezután viszont rám köszöntek az emberek az utcán, és megkérdezték, hogy van-e új dal a szar emberekről? Persze az összes ötletemet meg tudtam írni percek alatt, mert volt miért, volt kinek. Viszont 1967 őszén behívtak katonának, ahol azzal kezdték a kiképzésemet, hogy elvették a gitáromat. „Ez ám a karrier!” – mondta az egyik öreg katona, amikor mostam a folyosót...

A katonaság alatt abbamaradt a dalszerzés és az éneklés?

A bevonulás előtt írtam egy csodálatos dalt: ez az igen érdekes munka Soós Zoltán¹² megzenésített verse volt. Ez a szerző később mindenféle irodalmi furcsaságot elkövetett (hogy pénzt keressen), amivel ki is írta magát a magyar irodalomból. Amúgy baromi szimpatikus költő volt, aki megírta a *Mélység és magasság* című eposzát, ami eljut azokig a sorokig, hogy „rakéták helyett házakat, rakéták helyett könyveket”... Nyilván a katonaságnál van

---

¹¹ Major Tamás (1910–1986) színész, rendező, színházigazgató. 1945-től 1962-ig a Nemzeti Színház igazgatója, majd főrendezője, 1947-től a Színház- és Filmművészeti Főiskola tanára, az 1982-ben alakult Katona József Színház társulatának alapító tagja. Volt országgyűlési képviselő (1949–1953 és 1958–1971), valamint magas beosztású pártfunkcionárius (1957–1966). Színházi működése korszakos, de ellentmondásokkal teli.

¹² Soós Zoltán (1935) vasesztergályos, költő. Témáit szülővárosa körülményeiből (családi, néphagyományi) és a munkásélet köréből merítette. A későbbiek során bűnügyi és katonai tárgykörből írt. 1967-ben SZOT-díjat kapott.

valamennyi kulturális élet. Elküldtek engem is egy katonafesztiválra, ilyen amatőr *Ki mit tud?*-ra, vagy mi a csodára, ahol volt irodalmi kategória. Versmondók, színjátszók voltak ott, meg olyanok, mint én, és hát abszolút első helyet kaptam ezzel a művel. Mindenki megszeretett, és akkor visszaadtam az első díjat a zsűrinek, mondván, hogy én hivatásos zenész vagyok, nem amatőr. De mint kiderült, katonaként senki nem számít hivatásos zenésznek, még ha Bartók Bélának a bőréből vonult is be katonának, akkor sem lehet Bartók Béla, csak egy rohadt újonc, és semmi több. Ez rám is vonatkozik – mondták –, úgyhogy köteles vagyok elfogadni a díjat. Mégis lemondtam róla, és azt javasoltam, hogy azé legyen, aki a második lett. Megtapsolt a közönség, mert nem négy szemközt adtam vissza a díjat, hanem a zsűri előtt. Ezért fegyelmet kaptam, és többet nem engedtek fesztiválra.

Az osztrák határon az aknaszedő, úgynevezett határzárépítő alakulattal töltöttem az időt. Akkor voltam katona, amikor 1968-ban a Varsói Szerződés államainak alakulatai szovjet vezetéssel bevonultak Prágába, azaz Csehszlovákiába, és ebben részt vettünk mi, magyarok is. A mi alakulatunk ott, az osztrák határon, harckészültségben szenvedte ezt végig. Láttam, hogy még a katonatisztek sem értik, hogy mi történik ebben a kis Közép-Európában, csak '56-ot emlegetik, és hogy a hadsereg megmozdult és átlépte a határt. Ekkor jutott eszembe az egyik este, hogy a tizenkettes számrendszert a Szovjetunió találta ki! A törvényes határokat '44-ben átlépte a szovjet hadsereg, rá tizenkét év, az pont '56, és ha '56-hoz hozzáadunk tizenkettőt, az pont '68; hogyha pedig hozzáteszünk a '68-hoz tizenkettőt, akkor jön Lengyelország dátuma, amikor a szükségállapotot támogatta a szovjet hadsereg. Ahogy telt az idő, kiderült, hogy tizenkét évenként a szovjet hadsereg megmozdult. Azóta nem merek ilyeneket mondani, nehogy bejöjjön valamilyen újabb területkövetelés...

Volt egy nagyszerű esemény katonaság közben. Sopronban töltötte az idejét egy ikerpár, a Kollár testvérek, akik festésszel, fotózással, grafikával foglalkoztak az ottani Lábasházban. Én éppen Sopronban sátoztáboroztam. Egy erdőben laktunk, és jártunk ki a határba dolgozni. Megkerestem őket, és vittem a gitáromat is, és az egyik kiállításukon játszottam. Kértem másnap megint kimenőt. Ekkoriban vagy kevéssel ezelőtt alakulhatott meg a Soproni Költők Kollégiuma, és ott tettem-vettem magam az akkori fiatal költők között. Köztük volt Vaderna József is, aki a rendszerváltás után annak a parlamenti bizottságnak volt a tagja, amely a tényfeltáró újságírást támogató létrehozott egy csoportot. Mérheterlen nagy visszasságokat akartak leleplezni. Agyonverték, Tatabányához közel, egy országút szélén találták meg, majd a kórházban belehalt a sebesüléseibe.

Mikor vége lett a szolgálatnak a hadseregnél, egy megváltozott Dinnyés József került elő a katonaságtól. Nőttem másfél fejnyit, igen derekas ember lettem, halál szerelmesen természetesen, hiszen közben megtaláltam azt a hölgyet, akivel azóta is együtt élek, és akivel gyerekeink vannak. Megnyugtat, hogy így alakult. Nagyon-nagyon sokat voltam fogdában, és miután kitaláltam, hogy mihelyst lehet, olvassak, ezért ott is állandóan könyv volt a kezemben: Csehovot, Dosztojevszkijt bújtam, és mindent, amit nem olvastam el az előtte való tizenhét-tizenkilenc évben. Közben persze építettem a repertoáromat. Kitaláltam azt, hogy milyen költészetet akarok képviselni és mindenféleképpen úgy döntöttem, hogy a plebejus költészet mellett maradok.

Zökkenőmentes volt a visszatérés a „fogdából”?

Alig vártam, hogy leszereljek. Szegedre visszatérve az akkori Éva presszóban Petri Csathó Ferenc – ifjúságom szemtanúja – volt a házigazda mint helyi újságíró-költő: a hadseregben írt dalaimból ebben a presszóban tartottam egy szerzői estét. Gyakorlatilag ez volt az újjászületésem napja, ami után elindulhattam újra az országútra, más városok felé. Szegedtől azonban nem lehet csak úgy elválni. Én valószínűleg halálomig azzal kezdem minden önéletrajzomat, hogy szegedi vagyok, és akármennyit is élhetek máshol, örökre szegedi

maradok. Mert Szeged olyan kulturális örökséggel ajándékozott meg, amit nem lehet és nem is szabad elfelejteni. De visszhangzott bennem Komócsin elvtárs akkori ítélete is, hogy művészkém, itt magának fű nem nő, költözzön el a városból! Meg ott volt a kicsi magánéletem is: el kellett dönteni, hogy Szegeden maradok vagy nem. Édesanyámnak is elege volt Szegedből, és elhatároztuk, hogy akkor a szegedi lakást elcseréljük egy budapestire. Tényleg találtunk egy szoba-konyhát az egy szoba összkomfort helyébe, amit később minőségi lakáscserével nagyobbra cseréltünk, és így a két gyermekünkkel és a húgommal együtt egy életre megoldódott a budapesti lakáskérdés. Ebben a kettős létben a magánélet és a közélet egyensúlyát kellett megteremteni. A fővárosban az ellenzékinek mondtam, másként gondolkozó kis társaságok sorban befogadtak; még az egymást utáló kis csoportok is külön-külön elismerték az én dalaimat. Ezért hálás is vagyok az Úrnak, hogy nem egy irányban sugározták a dalaim az elégedetlenségem vagy éppen megelégedettségem, örömem és bánatom. És az a biztonság, amit a család adott, nagyon jó háttér volt számomra.

Elkezdődött a fellépések szervezése, hogy a gazdasági háttérem biztosítva legyen, minimális bevétellel. Az ORI¹³ Filharmónia-gázsi rendszerében majdnem három évbe telt, amíg 75 forinttól 250 forintig ment fel a tiszteletdíjam. Amikor már 150–300 forint között kerestem, akkor abból már lehetett egy 3000 forintos havi bevételt összegereblyézni. (Akkor egy 3800 forintos fizetés már a csúcspont volt!) Az én kapcsolatrendszerem a katonaság előtt a debreceni és a szombathelyi népművelés és könyvtár szakos tanítóképzősök körében alakult ki. Mikor szabadlábba kerültem, egyből írtak, hogy Jóska, vegyük fel a kapcsolatot, és gyere ide, mert új klubunk van! Elindult ugyanis a klubmozgalom, és ennek nyomán egyre több felkérés érkezett. A kisméretű közösségek műfaja volt ez, és az enyém is természetesen, mert ebben a formában rengeteg emberrel lehet beszélgetni, véleményt cserélni, és ennek a műfajnak a lényege. Ezekből az élményekből építkeztem, és így fogadtak be szép lassan. Jártam a falvakat, a klubokat. Közben az egyetemeken is beindult a népművelőképzés, és hát ők is vendégül láttak az egyetemi klubokban. Az ifjúsági kultúra része lett ez a műfaj. Ezt a kifejezést én az első perctől kezdve hamisnak éreztem, mert ha egy állampolgári jogon megszólaló huszonegyes ötven-hatvan éves költők alkotásait mutatja be, esetleg már régen elhunyt, évszázadok mélyéről hozott gondolatokat énekel, akkor az nem az ifjúsági kultúrának a része, hanem a nemzeti kultúrának.

Amikor a KISZ átvette a klubvezetés úgymond önkéntes társadalmi funkcióját, és a stafétabotot mondjuk belerakták egy, a Kommunista Ifjúsági Szövetség által megbecsült és a háttérből ellenőrizhető fickónak a kezébe, kiürültek a klubok. Attól kezdve csak csocsó volt, meg diszkó, meg akkor igyunk még egy sört – ez volt az összes élmény. Egyszer mentem egy ilyen helyre, ahol kiürült a kultúrház, mert a klubvezető már régen KISZ-vezető volt. Ülök a presszóban, és várom a buszt, hogy visszautazzak, és akkor ott meglátom a régi klubosokat, akik korábban meghívtak. Mondom, srácok, miért nem vagytok a kultúrházban? Hát ki a franc megy be oda, nekünk otthon jobb felszerelésünk van, mint ott. És elmentünk egy pajtába a város szélére. Megdöbbenve láttam a szubkultúrájukat, amit felépítettek. Magukhoz jártak szórakozni: filmtörténeti különlegességeket vetítettek VHS-technikával, Budapestről hozták a kölcsönzökből a jobbnál jobb filmeket, nagyszerű dzsessznapokat tartottak, a folklór is elindult ezekben a kis gyülekezetekben, hiszen a táncmozgalom már országosan elkezdődött a hetvenes években. Ezek az önkéntes területek lettek az újabb kultúrákövetítő helyek. Ebbe nagyon szépen belefértem, de ugye itt nem volt költségvetés. Elkezdtünk tányérozni,

---

¹³Az Országos Rendező Iroda (ORI) a könnyűzenéért és a belföldi koncertszervezésért felelős, állami monopólium jellegű szervezet volt a Kádár-rendszer idején. 1958-ban alapították, 1991-ig működött. Székháza a Vörösmarty tér nyugati oldalán 1966–1971 között a Haas-palota helyére épült szocreál épület volt (tréfásan: „Elizélt palota”), melyet 2005-ben lebontottak. A szocializmus idején a Magyar Hangfelvételi Vállalat (MHV), a Nemzetközi Koncertigazgatóság (NKI) és az Országos Szórakoztatózenei Központ (OSZK) mellett a könnyűzenei életet meghatározó intézmény volt.

kimentem az országútra ismét. Megérkeztem egy városba dél körül, elkezdtem gitározni az utcán, 400–500 forint összegyűlt este hatig a gitártokban, és akkor este felléptem abban a klubban, ahova meghívtak, és ahol nem volt tiszteletdíj.

Ez a fajta magatartás újabb legendákat szőtt a személyem köré. Semmiféle központi támogatást nem kaptam, a televízió nem játszott le, nem tudott aktuálissá tenni engem sehol, hiszen azok a politikai célok, amelyeket a televízió hivatalosan támogatott, nem értek bele az én világképembe. De kitaláltam klubtalálkozókat, a Szelidi-tónál például, Dunapatajhoz közel, ahol hosszú-hosszú ideig, talán másfél évtizeden keresztül voltak a Szelidi Ifjúsági Napok, amit a Kalocsa járási KISZ támogatott egy olyan népművelési felügyelő segítségével, aki maga sem tudta annak idején, hogy most ő KISZ-es vagy népművelő. Nemrég történt, hogy megint jártam arrafelé egy faluban, ahol egy délutáni előadást szerveztek a könyvtárban. Nem jött senki az égvilágon, egy közmunkás alkalmazott volt ott, aki vigyázott a könyvtárra, mert a könyvtáros néni tanított az iskolában. Morgolódott, hogy neki itt kell üldögdélni, holott otthon főzni kellene az ebédet, mert a gyerekek jönnek haza az iskolából. Mondom, menjen haza, főzzön, majd elleszek én itt. Egyszer csak sorban jönnek a már nem olyan fiatal asszonyok és férfiak, hogy szevasz, Jóska! Azokat a verseket, dalokat kérték, amiket annak idején énekeltem. Nem azért jöttem, hogy azokat adjam elő, de persze hogy elénekeltem nekik, hiszen vérzett volna a szívem, ha nem teljesítem a kérésüket. Tehát ilyen mély kapcsolat tudott kialakulni az őszinte dalok nyomán, és ez nem az a fajta őszinteség, amit a slágerek okoznak, pedig nagyon sok kiváló, úgymond szórakoztatózenész barátom van, aki mélyreható érzelmeket tud felkorbácsolni a hallgatóban. Az emberek kötődnek ahhoz, hogy „*Hull az elsárgult levél...*”, és zümmögik magukban, gondolnak valakire, esetleg egy elmúlt szerelemre; a melódia által felidéződik bennük a slágerhez és az ahhoz a valakihez kötődő élményük. De nálam az igazságérzet vetődik fel, az őszinte szavaknak a sokasága torlódik egymás mellé, és ez sokkal több, mint egy érzelmi kapcsolatnak a felelevenítése.

Amikor nagyinterjúkat sikerült elolvasnom Bob Dylanról vagy Donovanról¹⁴ és más tengerentúli és európai énekmondókról, kiderült, hogy az ő hozzáállásuk is hasonló volt. Láttam, hogy nem vagyok egyedül. Sok jegyzetet írtam televíziós és rádiós szerkesztők részére azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehetne ezt az énekmondó műfajt népszerűsíteni. A rádiónak volt egy ifjúsági csoportja, ahol sikerül egy sorozatot készíteni. Pogány Gyuri volt a szerkesztő, akivel (illetve a *Világ Ifjúsága* szerkesztőségével) minden hónapban különböző dalnokokat mutattunk be. Kaptam nyersfordításokat, átdolgoztam, és előadtam ezeket a dalokat. John Lennon *Woman* című szerzeményét is sikerült előadnom egy szál gitáros feldolgozásban. Közben Boros Lajosnak – aki az egyik évben *Ki mit tud?*-ot nyert a *Hogyha fű' a szembeszél...* kezdetű dalocskájával – sikerült egy klubot indítania Folkpódium néven a Fővárosi Művelődési Ház környékén, illetve szervezett egy előadás-sorozatot is a KISZ Művészegyüttesnél. Nagyszerű szervező fickó volt, és elég ügyesen összeszedte ennek a műfajnak a képviselőit. Az egyik előadás-sorozatot rám bízta. Nem menedzsernek kért fel, hanem amolyan házigazdának, aki beül egy buszba az énekesekkel, és viszi őket erre-arra. Két ilyen utazó brigádot talált ki, és én nagyon örültem neki, hogy ismeretlen énekesekkel találkozhatok. Mindig az volt a vágyam, hogy legyünk minél többen, tanuljunk egymástól.

Tehát ilyenfajta közösségek felé vitt az utam. Az országjárás egyik legfontosabb és legérdekesebb jelenete az volt, amikor az egyik népművelő felhívta a figyelmemet arra, hogy itt a faluban vagy a kisvárosban él egy költő, keressük meg, és akkor hátha van neki olyan verse, amit meg lehetne zenésíteni. Így ismerkedtem meg Buda Ferencsel 1971-ben, és hát azonnal megmutattam neki egy-két megzenésített verset, például az *Ítéletet* és a *Kőből rakott mesét*. Az új versekből is mutatott. Azt mondta, menj el Ratkó Jóskához, az az én testvéri barátom, de Nagykállóban él, Nyíregyháza mellett! De ha Miskolc felé mész Nyíregyházára,

---

¹⁴Donovan (1946) skót gitáros, énekes előadóművész. Stílusára hatott a folk, a jazz és a világzene is. Egyik legismertebb dala a *Catch The Wind*.

akkor látogasd meg Serfőző Simont, de ha már ott vagy Miskolcon, akkor menj be a Sötét kapuhoz, ott van egy kocsmá, egy harmadik gimnazistát fogsz találni, aki hülyeségeket fog neked beszélni, az a Bari Karcsi! Na, de ha visszamész Nyíregyházáról Miskolcra, el ne felejts felmenni Kalász Lacihoz Szalontára, mert ő a másik legjobb barátom Ratkó mellett! Vagy 1970-ben jött valaki, hogy olvastam-e a „(t)alpra Petőfi, sírodat rázom, szólj még egyszer a szabadságról”-sorokat... Te jó isten! Egy óra múlva megvolt a dal. Kétféle dallam született, ezért berohantam a főiskolára az egyik órára, a tanítóképzőre. Mondtam a professzornak, hogy írtam egy új dalt, meg kellene hallgatniuk, és el kellene döntenem, melyik dallam a jó, mert nem tudom megvárni a délutánt, engedje meg, öt perc az egész. Így született a *Zúg március* című Utassy József-versfeldolgozás.¹⁵ Egyben adott volt a feladat is: megkeresni Utassy Jóska. Egy lepusztult budapesti építőipari szakmunkásképzőnek a kollégiumában volt épp nevelőtanár ez az egyetemmet végzett kiváló költő egy másik társával, Kis Dénessel. Na, de így ismerkedtem meg Buda Ferencéssel és Ratkó Józseffel együtt a *Hetek* költőcsoportjával, aztán pedig a *Kilencek* költőivel.¹⁶

Volt egy klubom, ami a Lágymányosi Közösségi Házban alakult. Ott tartottunk egy estet, amelyen vendég volt Bella István¹⁷ és Ratkó Jóska. Döbbenetes volt, aznap reggel halt meg Illyés Gyula. Egy áprilisi nap volt, és ott ült ez a két költő. Illyés legnagyobb verseinek egyikét, az *Egy mondat a zsarnokságról* címűt Bella István elkezdte mondani szép halkán, aztán végigmondta az egész költeményt, mind a száznegyvenvalahány sort. Ott ült kétszáz klubtagom, akik eddig is hallottak nagy verset, mert eddig is súlyos szövegekkel találkoztak, hiszen minden hónapban két-három hasonló fajsúlyú költő volt a vendégem. De hogy ilyen erővel tudjanak gyászolni két ilyen nagyszerű emberrel, akiknek a verseit már ismerték tőlem, arra nem volt korábban példa. Mindig csak olyan költőt hívtam, aki már úgymond elő volt készítve, hogy ha jönnek az ifjak, a közönség, akkor ezek a költők termékeny talajba hullajtsák az újabb magot, az újabb műveiket.

Az irodalommal való mélységes kapcsolatod odáig – én azt mondom – emelkedett, hogy sikerült elkészítenem az egyes magyarországi tájegységek irodalmi térképét a regionális folyóiratok (*Forrás, Jelenkor, Alföld* stb.) segítségével. A *Tiszatáj* szerkesztősége foglalkoztatta a határon túli alkotókat is Horvátország, Vajdaság, Partium, Erdély szerzőit; az *Életünk* pedig a nyugati magyar irodalmat, mintha Grazból kis papírhajón vagy papírrepülőn küldték volna be alkotásaikat. Egyszer csak kialakult egy határon túli kapcsolat, és hát akkor, uccu neki, őket is meg kell keresni. A délvidéki kapcsolataimat azonnal felmelegítettem. Nem volt könnyű kijutni, mivel megszűnt az állandó lakóhelyi illetőségem, és megszűnt a húszforintos átjárási lehetőség is, amivel annak idején kiutazhattunk. Politikailag pedig olyan állapotban voltam, hogy ha kértem útlevelet, akkor „öt ablakot ütöttek be”, azaz öt kiutazási engedélyt a szocialista országokba. Ebből nekem persze kihúztak négyet és hagytak egyet, bekarikázták, hogy Csehszlovákia vagy Lengyelország. Kitaláltam egy trükköt. A Fiala Újságírók Klubjába sokat hívogattak a velem egykorú vagy nálam néhány évvel idősebb újságírók. Muzsikáltam nekik, jól éreztem magam. Kicsit kihasználtam az ottani helyzeti előnyömet: beadtam a sajtóigazolvány iránti igényemet, és a vonatkozó lap nevéhez beírtam, hogy Krónikás, főszerkesztőnek pedig beírtam Tinódi Lantos Sebestyént. Behívtak, hogy mi

¹⁵ Utassy József (1941–2010) költő, műfordító. 1967 és 1972 között egy szakmunkásképző intézet diákotthonában volt nevelőtanár. 1969-ban a *Kilencek* költőcsoport egyik alapítója. 1970-től a Magyar Írószövetség tagja. 1972-től szellemi szabadfoglalkozású. 1995-től a Magyar Írók Egyesületének tagja, 2002-től haláláig a Magyar Művészeti Akadémia tagja. 2005-ben a Digitális Irodalmi Akadémia is tagjai közé választotta.

¹⁶ A *Hetek* költőcsoport tagjai: Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon; a *Kilencek* költőcsoport tagjai: Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek Imre (eredeti nevén: Molnár Imre), Rózsa Endre, Utassy József.

¹⁷ Bella István (1940–2006) költő, műfordító. Tagja volt az *Argus* című folyóirat szerkesztőségének, 1994–2000-ig pedig munkatársa a *Magyar Naplónak*. A rendszerváltás után a Beza Bt. keretein belül könyvkiadással is foglalkozott.

ez a hülyeség? Mondom, az ország első újságírója mégiscsak ugye Tinódi Lantos Sebestyén volt, aki utánajárt és megírta dokumentumszerűen, hogy mi történik a hazában. Én ugyanezt csinálom, csak dalokban a mai életünkről, a költők nyelvén keresztül. Elnevetgéltek rajta, és megadták az engedélyt, tiszteletbeli újságíró lettem, és viszonylag szabadon járhattam-kelhettem a határokon át.

Bár már jó ideje énekeltél, lemezod mégse jelenhetett meg. Gondolom, a cenzúra közbeszólt.

Természetesen a lemezpiacra be kellett volna kerülni. 1967-ben a Pol-beat Fesztivál kiadta a *Karrier* című dalt három Gerilla-szerzeménnyel egy lemezen. Hát mit mondjak, a Gerilla-rajongóknak én nem tetszettem, az engem szeretőknak meg a Gerilla nem tetszett, úgyhogy ilyen felemás, egynegyed-háromnegyedes lemez volt. A háromnegyed az egy bizonyos ritmushoz nagyon jó, például a keringőre. „Felkérés keringőre!” – így is hívtam ezt a lemezt. Az önálló lemez viszont nem nagyon akart összejönni, míg nem sikerült Buda Ferenc versével egy nagyon kellemes kislemezt készíteni. A Kex együttessel mentünk be a stúdióba, és egyfolytában egymást hülyítettük. Együtt is mutattuk be jó pár klubban, nagy élvezettel, hiszen abszolút marginálissá tett anyagok jelentek meg.

Ezután Erdős Péter és a hozzá tartozó munkatársi gárda,¹⁸ hogy nagyszerű, ha ebből nem tudom mennyi, ennyi és ennyi idő alatt elfogy, akkor lesz nagylemez. Fű, baromira örültem, meg is szerkesztettem az új lemezt, de közölték, hogy miután nem vagyok a szocialista kultúra híve, így vagy átírom az egészet, vagy nem mehet. Átszerkesztettem, vittem egy újabb változatot. 1973-tól 1985-ig egyfolytában. Tavasszal bevittem, ősszel kihoztam. Ennyi volt az egész nagy kaland, és ez nagyon rosszul esett, hogy így mondjam. Előbb-utóbb azonban rájöttem, hogy ennek óriási haszna van, mert egyre többen énekelték szájról szájra továbbadva a dalaimat.

Én az Aczél György-féle „3 T” közül a túrt kategóriába tartoztam, vagyis nem tiltottak be sosem, csak nem lehetett lemezem. Megfigyeltem az országot járva, hogy egy politikailag elkötelezett fiatalember támogatását úgy lehet megszerezni, ha négy szemközt megegyezünk abban, hogy nekem igazam van a dalaimmal: a társadalom rákfenéje a tudatlanságban, a bizalmatlanságban, a tanulatlanságban van. Ezeknek az okait kell felszámolni, de ezt nem szabad hangoztatni színpadon, nem szabad hangoztatni újságcikkekben, hogy azok a bűnösök, akik tanítatlanul hagyták az ifjúságot. Így születhetett meg a Fiatal Dalosok Találkozója Székesfehérvárott, ahová hosszú évtizedeken keresztül özönlöttek a srácok. Két-három napos volt egy-egy találkozó, és szétmuzsikáltuk magunkat. Ugyanez volt a Szóljatok Szép Szavak Mozgalomnál, ahol József Attila, Petőfi, Radnóti és mások emlékére összejött Magyarország minden versmondója. Nem egymásnak szavaltunk, hanem a helyi közönség jött be hallgatni azokat a súlyos szavakat, amelyeket Illyés Gyulától Csokonai Vitéz Mihályig, illetve a kortárs költőkig bezárólag megírtak. Ezek a találkozók is úgy valósulhattak meg, hogy a cinkos, négy szemközti összemosisolygás létrejött. Gyakorlatilag megszületett az a fajta politikai vezetés, középvezetés Magyarországon a hatvanas évekkel szemben a hetvenes, nyolcvanas években, amely a kilencvenes évek végére a váltótársadalomnak megadta a politikai lehetőséget. Ugyanis minél többször találkoztak a nemzetet javítani szándékozó másként gondolkodókkal azok az úgymond politikai személyiségek, akik gyakorlatilag már csak saját biztonságuk érdekében voltak MSZMP-tagok, egyre kétarcúbbak lettek. De a kétarcúságuknak az egyik fele szimpatikus volt nekünk, és az segített bizonyos dolgokban. Ha belegondolok, valahol árulás volt ezekkel tárgyalni, mert végül is hagytam, hogy utána a moszkvai kultúra szerint ítélkezzen, hirdessen, mintha neki jutott volna eszébe, hogy az

---

¹⁸ Erdős Péter (1925–1990) jogász, menedzser, valójában a teljes magyar popzenei világ irányítója a Kádár-rendszer alatt. Popcézárnak is nevezték. 1968-tól jogtanácsos és a sajtóosztály vezetője a Magyar Hanglemezyártó Vállalatnál, illetve a PRO Menedzser Iroda igazgatói tisztjét is ő töltötte be.

ifjúsági kultúrát fel kell emelni, holott az én ötletem és mások ötlete, a mások közös akarata volt az, amit végül ő hajtott végre olyan szavakkal, amit mi sose mondtunk volna ki.

Akadtak-e társak ebben az egyébként igencsak magányos műfajban?

A hosszú évek során nem véletlen, hogy komolyan vettem azt a megjegyzést, amit többször leírtak, hogy műfajteremtő voltam, vagyok. Ugyanis tényleg az elsők között kezdtem ezt a műfajt olyan formában művelni, ahogy ma is csinálom. Az elődök – ugye a Tinódi Sebestyének és a Sztárai Mihályok – is közösségi énekszerzők voltak, ők is olyan híradásokat vittek a pódiumra, a közönség elé, az Úr asztala mellé, ami hasonló volt ahhoz, amit én vállalok, illetve inkább az enyém hasonló az övékhez. Akikkel én szívesen felléptem, azok a srácok voltak, akiknek voltak közösségi énekeik, amelyeket össze lehetett fogni az enyémmel. Szó szerint beszálltam a refrénbe, beszálltam a szakaszokba, vokálba, vagy csak egyszerűen együtt gitároztunk, és akkor ketten vagy hárman álltunk a pódiumon. Ilyen volt a korán elhunyt Szentpéteri Zoli, aki nagyon tehetséges fiú volt. Vagy az NDK-ból hazatért Árpádi Laci, aki odakint húzott le három évet. Ő egy sváb fiú volt, aki eleve tudott kicsit németül, ott pedig még jobban megtanult. Ő is felépítette magában ezt a műfajt, amit én is felépítettem itthon magamban. Ráadásul engem is hallott az NDK-ban, amikor kint jártam az ottani magyaroknál. Könnyű volt vele összeállni. Csinált egy triót is: azokból a srácokból neves muzsikusként lettek, például az egyik tagja lett a 100 Folk Celsiusnak mint hegedűs, és a country stílusnak kiváló művelőjévé vált. Mosonmagyaróváron, gimnazista korában ismertem meg az egyik legígéretesebb fiatalembert: nagyon jó basszus bariton hangja volt, tudott tőlem is néhány dalt játszani. Aztán leérettségizett, elkezdett melózni, de nyolc évig együtt muzsikáltunk. Mikor már majdnem minden dalomat kívülről tudta és bármikor bármelyik dalomba be tudott kapcsolódni, akkor szóltam neki, hogy nem kellene-e önálló repertoárt csinálnia? Ő volt Kátai Zoli, aki akkor elindult a saját útján: előbb egy folkbandában muzsikált, majd önállóvá vált, és ma már ő az egyik legjobb koboz- és lantművész az országban. Nagyon hasznos kapcsolat alakult ki Rév Tamással is. Az ő kis baráti köre a Fiala Művészek Klubjába járt. Nagyon tetszett neki, amit én csinállok, és akkor ő is elkezdte ezt művelni.

Egy idő után azt vettem észre, hogy fű-fa belefog a gitár pengetésébe. De ugye „*Ne fogjon senki könnyelműen a húrok pengetéséhez!*”. Azt látták, hogy én könnyedén adom elő a dalaimat, látszólag semmiféle kínlódás nincs bennem. Azt hitték, hogy ez nagyon könnyű, és elkezdtek megtanulni dalokat, ők is kitaláltak melódiákat. Aztán hozzám fordultak, hogy most már olyan sokat tudnak, hogy mi lenne, ha segítenék nekik fellépést szerezni. Mondtam, hogy van a fehérvári Dalostalálkozó, gyertek el oda, hozzatok önálló műsort, vagy van a Folkpódium, ahova lehet jelentkezni, majd Boros Lajossal ott kitalálunk nektek valamit. Kiderült, hogy a kilencven százalékuk az általános iskolai ének-zenei anyagot sem ismeri. Tehát amikor zeneelméleti dolgokkal javíthattunk volna a repertoárjukon, akadályokba ütköztünk. Szerettünk volna valahogy a fejekben is rendet csinálni, ezért az úgynevezett Amfora, később Váza Klubban a Fővárosi Művelődési Házban próbáltunk egy kis gitáriskola-szerű tanfolyamot létrehozni. Volt, aki nagyképűen lefricskázta, lepöckölte magáról a tanfolyam anyagát, hogy ő ezt már úgy is tudja, meg ő tud már kétszáz dalt. Muzsai András,¹⁹ akinek zseniális pengetési technikája volt, elkezdett nekik mutatni valamit. Akkor elájultak, hogy a nagy, kövér ember kezében a gitár olyan volt, mint gyermek kezében a játék.

Ezenkívül a legnagyobb baj az irodalommal kapcsolatos tanácstalanság volt, mert az iskolai anyag mindig kétségessé tette az irodalom felé vezető út – hogy is mondjam – egyenletességét. Az iskolában elsősorban adatokat kell megtanulni. A történelemszemléletről

---

¹⁹ Muzsai András zenész, szövegíró, a *Paff, a bűvös sárkány* és más népszerű dalok fordítója.

nekem például mindig lesújtó véleményem volt, hiszen a tudományos szocializmus szerint kinevezett korszakokat nem lehet művészetelemzésre használni. Az volt a véleményem, hogy a történelem menetével tisztában kell lenni, el kell helyezni a költőt abban a társadalmi rétegben, amiben élt. És ha ma élne, akkor mit írna? – el kell játszani ezzel, szellemi kirándulást kell adni a gyerekeknek. Azt is tudni kell, hogy amikor egy Vörösmarty-verset megmutatok, akkor nem egy pesszimista gondolatot közvetítek. Pedig amikor a Nemzeti alaptanterv idején a középiskolás anyagból kivetették *Az emberek* című verset, az volt az indok, hogy egy tizenéves ne halljon ilyen mélyen pesszimista verset, majd ezt főiskolás vagy egyetemista korában ismerje meg. Holott nagyon jól tudjuk, hogy ha nem mondhatom el a panaszaimat a barátomnak, a szerelmemnek, az édesanyámnak vagy a lelkészemnek, akkor bent maradnak a panaszaim, akkor az csak rontja, rágja az idegrendszert. És ha valaki ezt ki is énekelheti hangosan egy Vörösmarty Mihály-vers segítségével, akkor megkönnyebbül a lélek. Amikor középiskolákba megyek, hangsúlyozom minden alkalommal, hogy ezt a versélményt elvették tőlük.²⁰

Ilyen küzdelmeket kellett vívni, és volt, aki nem vette a bátorságot, hogy kitakarítsa a lelki szemétdombot az előadásain, így lassacskán leszoktam arról, hogy segítek olyanoknak, akik nem olvasnak, nem tanulnak, nem képezik magukat. Muszáj volt figyelmeztetnem őket, hogy rossz úton járnak, így aztán elterjedt rólam, hogy tudálékoskodó vagyok. De mikor látták, hogy micsoda mérhetetlen anyaggal rendelkezem, elcsodálkoztak. Ez azért van – mondtam –, mert mindenkinek a munkájából tudok tanulni.

Mondasz egy példát?

Lehet, hogy én vagyok az egyetlen olyan előadóművész, aki szenvedélyesen járok meghallgatni a munkatársaimat. Cseh Tamás, mikor megjelent a presszókban és az első kis zajt okozta gitárján, akkor már ott voltam. Kiderült, hogy két-három Dinnyés-dalt tudott ő is a pályája elején, mit több, a Cohen-féle, magyar fordítású *Suzanne*-t is tudta tőlem. Bereményivel a 25. Színházban készítették az első műsorukat. Boldog voltam, mikor Tamás megkapta ezt a munkát, és örülök, hogy a szemem láttára fejlődtek naggyá ezek a srácok, többek között Géza is. Tamás maradt is ennél a fajta úgymond városi dalközlésnél, és ez engem mindig megnyugtatott. Amikor kicsi szünetünk volt és tudtunk találkozni, akkor nem arról beszélünk, hogy mi az, amit elrontottunk, vagy mi az, ami még hiányzik, hanem a másik kedélyállapota felől érdeklődtünk. Elmondhattuk azt, hogy merre kirándultunk, milyen útjaink voltak, milyen vörösbort ittunk legutóbb. Míg a többi zenésszel, ha találkoztam, arról kellett beszélni, hogy a másik mit csinál, és nem arról, hogy miben egyezünk vagy miben különbözünk. Úgyhogy egyre többet voltam olyan zenészekkel egy társaságban, akikkel nem volt közös munkánk. Ilyen volt például a Bergendy együttes. Vagy nagyszerű érzés volt, amikor a V'Moto-Rockkal vagy a kezdő Korál együttesel elmentem valahová. Amikor a korálosok még Koncz Zsuzsát kísérték, és vele volt egy turné, éppen be voltam tiltva hónapokra. Így hát nem önálló előadóként voltam szabadon engedve, hanem úgymond színpadi kíséret munkát végeztem, de nagyon jól éreztem magam. Nagy élmény volt az is, amikor a Piramis együttesel elmehettem egy nagy, hangos koncertre, ahol várták a lendületes fiúkat a színpadon. És akkor egy szál gitárral megjelentem egy kicsi reflektorfényben, és elkezdett sírni a szájharmonika. Óriási meglepetés volt a nézőtéren. Nem számítottak rá, hogy pont az ellenkezőjét kapják, ugye a végletek mindig megfogják az embereket. Ezek nagyon jó dolgok voltak, és hát nyilván elégedetten mentünk haza a sráccokkal.

---

²⁰ Dinnyés József hosszú évek óta jár általános iskolákba „rendhagyó magyarórákat” adni. Volt alkalom, hogy egy tanéven keresztül tanította a gyerekeket irodalomra, zenei illusztrációval, közös énekléssel, valamint az alap zenei ismeretek oktatásával együtt. (A tananyag részét képezte többek között tizenkét népballada megtanulása is.)

Közben velünk párhuzamosan haladt előre a táncházmozgalom, ahol egyre többször hangzottak el megzenésített versek. Főleg klubszerű estjeik voltak, eleve úgy indultak a Kassák Klubból, hogy ott verstalálkozó is volt, előkerültek Szécsi Margit, Nagy László és mások versei. A népzenei törekvéseket mindig hívtam az általam szervezett ilyen-olyan találkozókra. Volt Cegléden olyan sorozat, hosszú éveken keresztül, hogy az egyik nap csak népzénét mutattunk a helyi fiataloknak, másik nap csak énekelt verseket, a harmadikon pedig csak saját szövegű dalok voltak, amelyeken keresztül mindenki közvetíthette a saját érzéseit kisebb-nagyobb költői színvonalon. A Sárvári História Napok is így indultak. Mindig vágytam egy olyan hármaskoncertre, amelyen egyazon közönség, egy időpontban hallgatja Sebő Ferit a népzenei vonalról, Cseh Tamást mint úgynevezett városi zenészt, és engem, aki a falusi és a városi életforma közötti utat járó költők verseiből táplálkozom. Meg is valósult egyszer egy ilyen fellépés, ami gyakorlatilag teljes panorámája volt az akkori énekelt verses folklórtörekvésnek és a városi intellektualitásnak, annak pozitív és negatív hozadékaival együtt. Nem volt nagy közönség, de én megnyugodtam, hogy végre volt egy ilyen az életemben.

Mindig törekedtem arra, hogy horizontálisan képviseljek mindent. Hiszen az előbb elmondottak alapján Cseh Tamás és Sebő Feri stílusa között az én horizontális művészeti tevékenységem teljes nemzeti, irodalmi ismeretet igényel. Ezért igyekeztem, hogy a könyvnyomtatás elejétől fogva a hagyományokon keresztül egészen a kortárs költészetig egy panorámát tudjak mutatni. Nyilván ez évtizedekbe került nekem, de büszke vagyok arra, hogy sikerült ezt a munkát egy kiadványban bemutatni, amit én negyvenöt évem dalainak hívok.²¹ Ezernégyszáz énekelt verssel tudom képviselni az egyetemes magyar irodalmat.

Ezen a kiadványon kívül végül sikerült megcsinálni azt, amit 1973-tól 1985-ig szerettem volna, hogy megjelenjen. Egyszer csak kijött a Krém márkanév alatt a Hanglemezgyártó Vállalatnál, de a címadó dalt lecenzurázta Bors Jenő (a Hanglemezgyártó Vállalat másik vezetője volt Erdős mellett – *a szerk.*), emiatt nincsen ugye címe. Olyan borzasztó helyzet állt így elő, hogy bementem a boltba Orosházán, és mondtam, hogy hoztam magammal lemezeket, ma lesz a koncertem és kazettákat is, de hogy ti kitelepedtek-e, és árultok-e lemezeket? Milyen lemezt? Mondom, Dinnyés József-lemezt. Azt mondja, az nem érkezett meg, mert itt van beírva a hivatalos ismertető, hogy *Határtalanul* című lemez, és ilyen nem jött meg. Mondom, persze, mert levették a címét, Dinnyés József néven van. A nyolcvanas évek közepétől, mikor megjelent az új politika, az Antall-kormány egyik államtitkára leváltotta Bors Jenőt és akkor az új megbízott igazgató szólt, hogy vigyem be a következő anyagomat, de ha lehet, három nap alatt csináljam meg, mert ha visszajön Bors, akkor tuti, hogy ki fogják dobni. Hát nem jött vissza, így sikerült egy második lemezt készíteni, melynek Presser Gábor volt a zenei rendezője, még zongorázott is rajta. A demokratikus átalakulás egyik első lemeze volt ez a *Kín és dac* című albumom. Ezután már nem volt nagyon sokféle variáció, hiszen egyre több kiadó alakult az országban, egyre több stúdiótechnikát tudtak megvásárolni az ifjak a számítástechnika elterjedésével.

1991-ben voltam az Egyesült Államokban, két költő meghívott, hogy az ottani kolóniákat járjam végig. Közel másfél hónapig napról napra utaztam, harmincöt-negyven településen voltam, vagy egyházi közösségben, vagy ugyanolyan kis közösségekben, amilyenekre itthon is mindig számítottam. Ez a két emigráns költő vett egy repülőbiletet egy menetrenddel együtt, és ahogy reggel felkeltem, kivittek a repülőtérre, felszálltam valamilyen repülőre, valahol kiszálltam, ott vártak, elvittek egy helyszínre, ettem valami ebédet vagy

---

²¹ Az irodalmi ismeretterjesztés különleges kiadványaként megjelenő, *Dalaim negyvenöt éve* című DVD ötszáz év magyar történelmét és kultúráját felölelő anyagában háromszáz – Dinnyés József kifejezésével – „nemzetnemesítő” költő szerepel, akiknek legendáriuma s műve a számítógépes technika és a keresőrendszer segítségével elevenedik meg.

uzsonnát, és utána koncerteztem. Az országból csak felhőt meg repülőtereket láttam, meg azt a kis termet, ahol éppen énekeltem. Volt egy nap kirándulás. Az indiánokhoz ragaszkodtam, hogy én el akarok menni, látni akarok indiánt, abból a kevésből hadd lássak már egy-kettőt, akik megmaradtak. Hát sajnos csak idegenforgalmi indiánokat láttam... Mikor hazaértem, nem sokkal később odajött hozzám egy fiatalember, és azt mondja, hogy valahol ő hallott engem Amerikában. Rákérdezett az egyik dalra, hogy az kié. Mondom, hogy az enyém. Meg akarta hallgatni, de nem tudtam neki olyan CD-t adni, amin rajta van. Odáig ment, hogy alapított egy kiadót nekem. Kérdezte, hogy mi legyen a neve, mondom, legyen Aranyalma, mert az aranyalma az egy olyan szép meseszó. Kiderült, hogy már foglalt ez a szó, ezért nem lehet, így lett belőle *Aranyalmás Kiadó*, meg Bt., aminek lett egy beltagja meg egy kültagja; én lettem a kültag, tehát én intézek mindent a kiadással kapcsolatban. Odáig fajult az egész, hogy aztán harmincnyolc-egyven lemezt kiadtam, a mai napig az Aranyalmás Bt. adja ki a lemezeket.

Ezt a kiadót sikerült úgy megoldani, hogy nem nagy példányszámban, ötven és száz között adok ki lemezeket. Száz példányt egy hátizsákból el lehet adni. Két-háromféle CD-t elviszek egy-egy helyszínre, és akkor lehet előrehaladni. Ez az egyetlen járható út. Szerettem volna ezt a kiadót odáig fejleszteni, hogy az egész műfajnak legyen a kiadója. De amikor jöttek a srácok, azt hitték, hogy én olyan kiadó vagyok, aki a marketinget meg fogom szervezni, ki fogom fizetni az ő stúdiókölteiket, vagy hogy én mint stúdiós, megcsinálom nekik a hangfelvételt. Akadtak, akiknek meg is csináltam. Magyarosi Árpának például, akit később Bolíviában lelőttek...²² Erdélyi fiú volt. Itt ült ebben a kis szobácskában, és felénekelte egy egész lemezre való dalt, és ezt kiadtam neki ötven példányban. Debrecenben tanult éppen akkor, ezeket szépen elosztogatta, eladta, aztán jött egy kis pénzzel, hogy akkor csináljunk még pár példányt, persze akkor kiadtam még ötvenet, azt is úgy eladogatta, elszórogatta, aztán megszűnt a kapcsolat, mert úgye más utakon kezdett járni.

Volt-e valaki, aki kívülről segítette a munkádat? Ez idáig szinte csak magadra voltál utalva...

Szerettem volna szervezőt, menedzsert találni, de ahogy haladtam előre az időben és gazdagodott a repertoárom, úgy távolodott annak a lehetősége, hogy bárki is tudjon nekem segíteni, mert annak utol kellene érnie azt, amit én tudok. Vannak persze kapcsolatok, vannak kultúrházak, koncerttermek, nyomdák és így tovább; ahhoz, hogy ezeket valaki ismerje, felderítse, nem kell különösebb kvalitás. De ha megkérdezik tőle, hogy mit csinál az a valaki, akit menedzsel, és nem tudja elmondani... Miért énekel ez a Dinnyés XVI. századi éneket? Miért nem gitározik a karrierről?

Aztán volt más is. Például amikor bezárták a kultúrházakat Magyarországon, és útilaput kötöttek egy rakás népművelő talpára. Munka nélkül, segélyen éltek. Akkor elmentem a Közalkalmazottak Szakszervezetéhez megbeszélni egy Szombathelyen végzett népművelővel, hogy valakinek segíteni kell őket. Neki volt nyilvántartása: itt van ötven népművelő, akik az utcára kerültek, gyerekeik vannak satöbbi, a városi vagy községi tanács pedig azt mondta, hogy nem tudja működtetni a kultúrházat, ahol kínai árus van már, meg ha a diszkós jön, csak akkor adják ki a termet. Elmentem, és mondtam ezeknek a népművelőknek, hogy munkatársat keresek. Három népművelőt ajánlottak, mind a hármát ismertem korábbról. Az egyik azt mondta, Jóskám, már három hónapja idegbajos vagyok, orvoshoz járok, mert ezt a megaláztatást nem bírom tovább, úgyhogy ne haragudj, én le

---

²²Magyarosi Árpád „Fiúka” (1981–2009) erdélyi magyar énekes, zeneszerző, író. 2009. április 16-án a bolíviai Santa Cruz Las Américas nevű szállodájában egy rendőri rajtaütés során kommandósok lőtték le Rózsa-Flores Eduardóval és Michael Martin Dwyerrel együtt. A bolíviai hatóságok utólag azt állították, hogy a csoport merényletet akart elkövetni Evo Morales bolíviai államfő ellen.

vagyok most robbanva, majd ha jobban leszek, jövök. Mondom, te, öreg, nekem huszonöt éve nincs munkahelyem, vagy harminc éve nincs, egyik napról a másikra muzsikálom át az életemet, nem tudnál mégis becsatlakozni? A másik azt mondja, mennyit fizetsz? Mondom, oda van leírva a munkaköri vállalásban, hogy minden, amit elvégzel, annak a negyven százalékáa a tied. Tehát ha mondjuk száz forintot kapunk egy előadásért, ebből negyven forint a tiéd, ha százezret, akkor negyvenezer a tiéd. A költségeidet én tíz százalékból, tizenöt százalékból tartom, tehát nekem is negyven százalék marad. Nem, ő havonta ennyit és ennyit szeretne kapni. Ja, mondom, ha hozzászoktál Kádár Jánoshoz, akkor maradj Kádár János munkanélkülije, és kész, mert nem a jövőnek vagy a munkanélkülije, hanem a múltnak. És ehhez hasonló volt a harmadik beszélgetés is, így aztán nem lett semmilyen munkatársam.

Annál több barátira és testvérré leltem a zenés misszió közben. Akár a már említett könyvtárakban, iskolákban, akár a börtönökben, ahova már évtizedek óta ellátogatok a műsoraimmal. Amikor elkezdem járni, akkor még kötelező volt a börtönben a nyolc általánost elvégezni azoknak, akiknek nem volt meg. Persze nem minden börtön biztosít erre lehetőséget. Ennek kapcsán egy tanár barátom szólt, hogy lenne-e kedvem elmenni egy fegyházba az irodalmi előadással. Volt kedvem, előkerült a gitár, meglett a műsor, sikere is volt, és egy nevelőtiszt szólt, hogy ha úgy gondolom, jöjjenek máskor is. És egyszer csak rájöttem a kapcsolatteremtés lehetőségére. Mert ők ott bent nem bűnözők, hanem csak fogvatartottak! Köztük tanultam meg, hogy ugyan van bűnöző, aki bűnöz – de mennyi ideig bűnöz egy bűnöző? Addig a tíz vagy húsz percig, amíg elkövet valamit. Előtte és utána nem bűnöző, esetleg rossz életű alak, vagy nem szereti a feleségét vagy a barátait, vagy éppen nincsen senkije, és azért kényszerül valamilyen gaztetre. De tulajdonképpen ugyanolyan ember, mint te meg én és a többi járókelő ebben a kis hazában. Úgyhogy ha Rószik Gábor (a börtöntársaság elnöke – *a szerk.*) csettint egyet, én rögtön ott termek, és nagy örömmel találkozom velük. Sőt arra is rászoktam, hogy egyedül, önszántamból járjam a különböző fegyházakat.

Az, hogy egy diákcsoportnak, középiskolásoknak vagy egyetemistáknak énekelek, vagy éppen egy civil közönségnek egy művelődési ház klubtermében, teljességgel mindegy. Hiszen ott ugyanazok az emberek ülnek, mint a börtönben. Hogy homogénebb egy osztály, mint a rácsok mögötti, mindenhol jött emberek társasága, az az előadót ne izgassa! Neki az a feladata, hogy amit el akar mondani, azt tegye közérthetővé, hisz ezért előadóművész. Hogyha ráadásul művész is – legalábbis megkísérli maximálisan elvégezni a művészi feladatot –, akkor át tudja adni azt a mondanivalót, azt a gondolatiságot, amit szeretne. Szóval semmi különbség nincsen, sőt néha kisebb élmény köznapi kulturális közegben lenni, mint egy börtönben, mert azért ott egy sors köti össze a közönség tagjait, nem úgy, mint a szabadlábbon lévőket.

Az első előadás-sorozatomban, amit egy éven át vittem – mert minden esztendőben más a programom – az volt a címe, hogy „*A szeretet mindenkié*”. Ezzel a „hosszú lejáratú” fogvatartottaknak be is írtam a nevem az emlékezetébe; valaki hat-nyolc év múlva is emlékezett a műsorra. Nyilván szabadulnak is sorra, akiknek letelik az ideje, nem tudnak meghallgatni minden műsort (szerencsére). Amikor Balassi-évforduló volt, az első magyar költőről beszéltem nekik, illetve az ő zenés verseit adtam elő. A hazaszeretet és a szerelem, ez a két erő, ez a kétféle szeretet, ami az ő életművére jellemző, nagyon megfogta az embereket. Amikor az életmódjáról beszéltem, volt egy lókupec cigány fiú, aki kicsit megkeveredett, és nem tudta elhelyezni a történelem viharában Balassi Bálintot. Közbeszólt, hogy: „Hát ez is ide kerül közénk, annyi lovat lopott!” – „Ez négyszáz éve volt, öcsém, és egy katonának akkor is szüksége volt lóra!” – mondtam neki, úgyhogy „megkerültek” azok a lovak utólag is. Vannak ilyen mulatságos esetek, de én azért vagyok ott, hogy segítsek az efféle tájékozódásban is. Persze bármi más apropóján is el lehet velük beszélgetni az előadás során. Különösen akkor, ha azt a fajta igazságot akarom kifejezni, hogy az elrejtett bűnök előbb-utóbb napfényre

kerülnek. Mindig előjönnek az elfojtott bajok, amelyektől meg lehet szabadulni. Volt olyan fiatalember – egyébként már nem volt fiatal, mert tizenhat évet kapott –, akitől megkérdeztem, hogy hányszor kért harmadolást. Az volt a válasz, hogy egyszer se, mert amikor a bűnesetet felvették, ő „letagadott egy csomót”. Útközben viszont megtért, és úgy döntött, hogy nem kér kegyelmi csökkentést. Le is húzta a tizenhat évet.

Azok az előadók, akik úgy állnak hozzá, hogy a műveletlen vagy tanulatlan embereknek – direkt nem kulturálatlant akartam mondani – „egyszerűbb dalokat” fognak játszani, rossz úton jár. Mert „csak” emberséges előadást kell tartani. A legmagasabb szintű művészeti produkciót is be lehet mutatni megfelelő csomagolásban, megfelelő ízléssel. Egy Babits Mihály-, Illyés Gyula- vagy József Attila-verset ugyanúgy megértenek, mert az alapkultúrájukhoz hozzátartozik a befogadás. És ha képes vagyok befogadóvá tenni a hallgatót, akkor mindent oda lehet neki adni. Az, hogy meddig fog rajta rágódni, milyen hosszú ideig törődik azzal az anyaggal, amit kapott, milyen élményt őriz meg az adott művészi műről (Pilinszky János költeményeitől kezdve egészen a népdal-adaptációkig), az már az ő dolga.

A legszebb élmény akkor ér, amikor utazom valahová vagy járok valahol, valamilyen városban vagy községben, és odajön hozzám valaki ezek közül a fogva tartott és a büntetésüket letöltött emberek közül, és megszólít: „Megismer, művész úr?” Én meg: „Honnan ismernélek? Most látlak először.” És kiderül például, hogy a baracskai börtönben találkoztunk, és elmondja még, hogy mikor szabadult, az asszony és a gyerekek hogy vannak... Ilyenkor visszaigazolódik az az emberséges viszonyulás és szeretetteljes odafigyelés és odaadás, amit együtt megéltünk. Ennél többet egy magamfajta országjáró dalnok nem is kívánhat.